

Atâullah İskenderî

ه

HİKEM-İ
ATÂİYYE

Serh: Kastamonulu Seyid
Hafız Ahmed Mahir Efendi
TASAVVUF
KLASİKLERİ

SUFI
KİTAP

İÇİNDEKİLER

- 7 SUNUŞ
- 11 ÖNSÖZ
- 15 HİKEM-İ ATÂİYYE ŞERHİ / EL-MUHKEM Fİ ŞERHİ'L-HİKEM
I. CİLT
- 259 HİKEM-İ ATÂİYYE ŞERHİ / EL-MUHKEM Fİ ŞERHİ'L-HİKEM
II. CİLT
- 447 MÜELLİF HAZRETLERİNİN DOSTLARINA YAZDIKLARI
MEKTUPLARDAN HİKMETLER
- 487 MÜNÂCATLAR
- 531 SONSÖZ
- 533 LÛGATÇE

ÖNSÖZ

“İlim mü'minin yitiğidir, onu nerede bulursa alır.” (Hadis-i şerif)

“Kitap ne güzel dosttur. Onunla baş başa kaldığında sana iyi vakit geçirir. Oysa sana bazı sevdiklerin sana ihanet edebilir.

Ona bir sır emanet edilince onu saklar, ifşa etmez. Kitaptan doğru ve hikmetli şeyler öğrenilerek faydalanılır.” (Arapça şiir)

Eylerim hamd ü sipâs-ı bî-kıyas

Hazreti Hallâk-ı nev'-i âdeme

Söylerim hem de selâm-ı bî-giran

Seyyidü'l-Keveyn Fahr-i Âlem'e

(İnsanı yaratan Hak Teâlâ'ya sonsuz hamdler ve iki cihan efendisi, âlemlerin övüncü Peygamber Efendimize salât ve selâmlar olsun.)

Hikem-i Atâiyye'nin her cümlesi, “İçinde hayırlı güzeller var.” (Rahman/70) ayeti anlamınca birer irfan gelin odasıdır. Her fıkrası, amber kokulu belâgat elbisesine bürünmüş ledün hakikatleri ve Kur'an sırlarıdır. Onun için “Neredeyse Kur'an olacaktı.” denilecek kadar değerlidir.

Öyle gönül alıcı bir akıcılığı, öyle düzenli bir güzelliği hâizdir ki, irfan gözüne ilişir ilişmez, hoş manaların şahidi için yüksek bir maârif sarayı veya vahdetin en yüce sultanının oturacağı süslü ve parlak bir köşk olduğu anlaşılır. Çünkü o yüksek yapı, gönüle

doğan vâridat nurlarından yapılmıştır, onun temeli mübarek ilhamlardır. O sarayın odaları tarikat tavırlarının örnekleridir. Etrafı da şeriat hükümlerinin sağlam duvarlarıyla düzenlenip çevrilmiştir.

Sır hazineleri olan her penceresi birer yükselme burcudur, belagatinin her bir bölümü fazilet girişı olduğundan bütün sofiler feyzinden faydalar kazanırlar, ârif muhakkıkların hepsi onun sözlerinden istifade etmeye koşarlar.

Böyle bir sır ve incelikler yumağını gereğine uygun bir şekilde tercüme edip açıklamaya, zamanın kötüye götürdüğu talihle yuvarlana yuvarlana aciz kalmış, halktan uzaklaşp, perişan bir duruma düşmüş, binlerce yara almış bir beyinden çıkan sözlerin yetebileceği düşünülebilir mi?

Lâkin tamamı anlaşılıp elde edilemeyen bir şeyin hepsini bırakmak doğru değildi. İlâhî feyizlerin bol bol aktığı ramazan aylarında uğraştığım Kur'an tefsir derslerini, tasavvuf hakikatleriyle de aydınlatmak maksadıyla bu kitabı incelerken, manzum ve mensur olarak tercüme etmeye ve açıklamaya muvaffak oldum. "Muhkem" denilen bu "Şerh-i Hikem" kitabı, İnsanların Efendisi'nin yüce halifesi Gazi Sultan Abdülhamid Hazretlerinin ilerleme asrına yakıştı. Onun şerefler ve ilimler gül bahçesine ve gelişme çiçekliğine nağmeler eklemekle nur üstüne nur oldu. O yüce sultan, manaların beyaz sayfaları üzerinde satırları çoğaltan güzelliştir, cihan sultanlarının başının tacıdır, hüner ve maârifin koruyucusu, yükseklik saçı padişahtır.

Maksat, feyizlerinden arta kalan kırıntılarla geçindiğimiz hakikat erlerinin yüksek sözlerini satırlara indirip ortaya çıkarmakla, ince manalarının incelenmesinden az çok aydınlanarak faydalanacak olan insaf ve irfan sahiplerinin iyilikle anmaları sayesinde ikinci bir hayat kazanmaktır.

Olgun ve aydın kimselerce bilindiği üzere büyüklük, bu gibi naçiz eserleri beğenip övmeyi engellemez. Gerçek yükseklik ise eksik ve aciz kimselerin yanlışını çıkarıp suçlamak değil, onların yanlışlıklarını düzeltmek ve eksikliğini tamamlamak gibi bir meziyettir.

Böyle yokluk yolunda tozlara batmış ve dağılmış bir çalışma saksısına üstünlük ve şeref makamından bir beğeni ve takdir sözü lütfetmek onları alçaltmayacak, zaten yüksek ilim ve irfan makamlarını bir kat daha yükseltecektir.

O yüzden pek çok eksikliklerimin göstergesi olarak görülecek noksanlıklarımın dolayı özür dilemeye gerek duymuyor, bu hususta bir şey yazıp usanç vermekten geri duruyorum. Yalnız ârif ve üstün kimselerin bağışlamalarına sığınıyor ve dua beklediğimi arz ediyorum.

Fakir Seyyid Hafız Ahmed Mahir
Bin Seyyid Hafız Muhammed Said bin Seyyid Hafız Muhammed
Nureddin Kastamonî Ballıklı Efendizâde

Kastamonulu Seyyid Ahmed Mahir Hazretleri

Son dönem din âlimi ve siyaset adamlarından olan Ahmed Mahir Efendi Kastamonu'da doğmuştur. Ailesi Ballıklı Efendizâde lakabıyla tanınmaktaydı. Dedesi Hafız Mehmed Nureddin Efendi, babası Kastamonu Ticaret Reisliği yapmış olan Seyyid Hafız Mehmed Said'dir. İlk öğrenimini Nasrullah Mektebi'nde aldıktan sonra Merdiyye Medresesine devam ederek Ahmed Hicâbî'den icazet aldı (1882-83). Kastamonu İstinaf Mahkemesi üyeliğinde bulundu. Çeşitli mahkemelerde üyelik, başkanlık görevlerinde bulundu. II. Meşrutiyet'in ilânından sonra Kastamonu mebusu olarak Meclis-i Mebusan'a girdi. Bir süre Şûrâ-yı Evkâf Başkanlığı yaptı. Darülfünûn İlahiyat Fakültesinde ve Medresetü'l-Vâizîn'de tefsir ve kelâm dersleri okuttu. İstanbul pâyesi, ikinci rütbe Mecîdî ve üçüncü rütbe Osmânî nişanlarını alan Ahmed Mahir Efendi'ye, ayrıca Sultan V. Mehmed Reşad tarafından da kıymetli bir kürk, ferâce, değerli bir tesbih ve kırmızı mineli saat hediye edilmiştir. TBMM'nin ikinci döneminde de milletvekili olarak görev yapmıştır. 4 Eylül 1925 tarihinde Kastamonu'da vefat etmiştir.

HİKEM-İ ATÂİYYE ŞERHİ
EL-MUHKEM Fİ ŞERHİ'L-HİKEM

I. CİLT

1. Hikmet

Günah işleme ve hataya düşme zamanında ümidin azalması, amele güvenmenin alâmetlerindedir.

İtimâd-ı tâate oldu delîl

Mâsiyet vaktinde noksân-ı recâ

İbadet ve tâat gibi güzel amellerine güvenenler iki kısımdır: Biri âbidler ve zâhidler, diğeri müridler ve sâlikler.

Birinci kısım, cennete girerek orada sonsuz nimetlerle mutlu olmak ve ilâhî azaptan kurtulmak için ibadetlerine güvenirler. İkinci kısım ise, Hakk'ın yüzünü örten mâsiva perdesini açıp kalplerin yüz görümlüğü olan gayp keşiflerini ve ilâhî sırları elde etmek için amellerine güvenirler.

Her iki itimat da hakikat erlerince kötü sayılır. Çünkü nefsi görmekten ileri gelir ve fiil ile amelleri kendine nisbet etmekten doğar. O yüzden bu itimat makbul sayılmaz ve amellere güvenenler daima ayıplanır.

Büyük ârifler kendilerinde güvenilmeye değer bir hal görmezler. Kendilerinden çıkan fiil, hareket ve hareketsizliklerin, bütün hallerin hakiki fâili olarak Cenab-ı Hakk'ı görürler. Kendilerini

Hakk'ın birbirinden farklı isim ve sıfatlarının mazharı bildikleri için bir kabahat işlediklerinde ümitleri ve emniyetleri azalmaz, ibadet ettikleri zaman havf ve haşyetleri eksilmez.

Bunlar Hak Teâlâ'nın zatında fâni olanlardır. O yüzden hallerinin ortaya çıkışını Hak'tan bilir, Hakk'ın tasarrufu olarak görürler. Onlar vahdet denizinin yüzücüleridir. Her iki halde de havf ve recâyı seyr ü sülûkta iki kanat yaparak vuslat meydanına doğru yüzer, uçar ve at sürerler.

O halde Cenab-ı Rabbü'l-âlemin'e itimad, tevhid sırrına eren âriflerin işidir. Ondandır başka şeylere güvenmek ise ayrılıkçı gafillerin vasfıdır.

Maksat sülûk erbabını bu yüksek himmete davet ederek, hakikatten mahrum olmalarını önlemektir. Yoksa Hakk'a ermenin normal sebebi olan güzel amellerde ve bu amellerin kazandıracığı hallerde şüphe bırakmak değildir.

İbadet ve kulluk etmenin âlemlerden ganî olan Cenab-ı Hakk'ın lütufları karşısında değeri yoktur. Hak cemâlinin tecelli yeri olan cennet ve nimetleri; O'nun fazlının, bağışlarının sonucudur. Hak celâlinin tecelli yeri olan cehennem ve azabı, O'nun adaletinin gereğidir.

Resulullah'ın^(sas) buyurduğuna göre, uzun ömrünü ibadetle geçiren bir Musevi'nin bütün ibadetleri, hesap görülmesi sırasında varlık nimetini bile karşılamamıştır. Diğer nimetlerin şükrünün yapılmamış olduğu anlaşılınca da cezalandırılması emredilmiş, bu âbid ve zâhid kişi kurtulmasının ancak Cenab-ı Hakk'ın lütfu ve inâyetine bağlı olduğunu anlamasıyla kurtulabilmiştir.

İki Cihan Efendisi Efendimizin^(sas), "Sana hakkıyla ibadet edemedik ey Mâbud!" buyruğu, bu bakımdan ümmetine bir hikmet dershanesi olacak kadar anlamlı ve ibretlidir.

*Cürmünü mu'terif ol tâate mağrûr olma
Ki şifâhâne-i hikmette sakîm isterler*

(Suçunu itiraf et, taatine gururlanma. Çünkü hikmet hastanesine suçlu olanı kabul ederler.)

2. Hikmet

Ey Allah'ın kulu, Hak Teâlâ senin kazancını sebeplere bağlamışken sebepleri bırakıp inzivaya çekilmen, nefsinin gizli bir şehvetindedir. Rahman'ın cezbesi seni sebeplerden kurtarıp tecrid eylemişken, sebeplere yapışman ise himmetinin düşüklüğündendir.

*İkame ettiği halde seni esbâb içinde Hak
Talebkâr-ı tecerrüd olduğun bir gizli şehvettir*

*Tecerrüdle dahi âlî iken kadrin senin elhak
Teveessül eylemek esbâba da tenzil-i himmettir*

Sebepler dünya menfaatlerinin elde edilmesine vasıta olan mallar ve eşyalardır. Tecrid ise bu sebeplerle ilgilenmemektir.

Hakk'ın insanı sebeplere bağlamasının alâmeti, zâhirî sebeplerle geçim zorlaştığında din selâmetini koruyabilmektir. Sebeplere yapışarak yaşayıp kazanmak sırasında, insanların malına tamah etmeyerek zâhirî ve bâtinî kulluk vazifelerinin yerine getirilmesidir.

Tecridde yaşamamanın alâmeti ise ummadığı yerlerden rızıklanarak mutlu olmak, bu şekilde yaşamak zorlaştığında da Cenab-ı Hakk'a tevekkülü bırakmamak, kalbini bozmamak, gönül hoşluğu içinde ibadete devam ederek feyizlenmektir.

Sebeplere bağlı kimsenin tecerrüd etmesi gizli şehvetinden ileri gelir. Şu bakımdan ki, feyiz ve hayır Cenab-ı Hakk'ın elindedir. İlâhî iradenin kulun isteğine uygun olup olmadığı bilinemediği halde kulun belirlenmiş kaderden çıkmak ve mücerred olmak istemesi, insanlardan uzaklaşması; Cenab-ı Hakk'a yaklaşma bahanesi altında, insanlarca sayılıp sevimliyi istemek gibi nefsanî bir düşünceye dayanır. İnsanların sevip saymalarını istemek ise,

tecrid ehlini yüksek derecelere çıkmaktan alıkoyar ve yoldan saptırır. Bu yüzden ârifler bunu öldürücü bir zehir bilmişlerdir.

Bir tecrid ehlinin yani insanlardan uzak yaşayan bir kimsenin sebeplere yapışmak istemesi, himmetinin tükenmiş olduğunu gösterir. Çünkü tecerrüd Hakk'a bağlanmaktır ve muvahhidlerin, âriflerin en üstünlerine mahsustur. Halka dönmek ve inmek demek olan ve eksikli kişilerin hali bulunan sebeplere yapışmak, yüksek makamı alçak menzile değişmek gibi aşağılık bir iştir. Zira himmet kalp hallerindedir; ilgili olduğu şeye göre yükselir, alçalır.

Hak yolunda olan basiret sahipleri, ezelde belli edilmiş yerlerine bakarlar ve ilâhî takdire daima razı olurlar. Sebepler onları terk etmedikçe onlar sebepleri bırakmazlar. Sebeplerin dairesinden çıkarılmadıkça, kendiliklerinden tecerrüd tarafına geçmek istemezler. *“Hayır, iyilik, Allah'ın seçtiğindedir.”*

Bazı hakikat erleri şöyle anlatmıştır:

“Birçok sene sebepleri terk ettim; mücerred yani halktan uzak yaşadım. Fakat sonra yine sebeplere döndüm. Sonra sebepler beni terk etti, tecerrüde düştüm; bir daha da geri dönemedim.

Şeyh Şâzelî'nin^(ks) huzurlarına gelmiştim. Zâhirî ilimlerle uğraşmanın, halk arasında bulunmanın Hakk'a erişmeye engel olacağı düşüncesindeydim. Tecerrüd halinde, halktan uzak yaşamak istiyordum.

Şeyh Hazretleri hiçbir şey sormadan bana şöyle buyurdu:

‘Zâhirî ilimde ilerlemiş bir âlim, işini terk edip sohbetimize devam etmek maksadıyla bize gelmişti. Ona dedik ki: Olduğunuz hal üzere kalınız. Eğer bizden bir nasibiniz varsa hâsıl olur. Cenab-ı Hakk'ın takdir ettiği şey, hiç değişmez, size ulaşır.’

Sonra bana bakarak:

‘Siddıklara ve âriflere yakışan, bir şey reddetmemek ve istememektir!’ buyurdu.

Böylece içimdekileri keşfetti ve gönlümü şüpheden kurtardı.”

Hadis-i şerifte şu mealde buyrulmuştur: “Onlar, cehennemliklerle birlikte olmazlar.”

İşte bu, ârif zümresini bu yüce mertebeye eriştiren rıza kapısında daima beklemek ve şu hadis-i şerife uymaktır: “Bir maksat gütmeyiniz. Zira bir kimseden istemeden olursa, Allah sizi muvaffak etmiş demektir, birine başvurursanız yardım görmezsiniz.”

*İrâde etse bu emrin taalluk fethine Nâbî
Ana etrâf-ı nâ-me'mulden esbâb olur peydâ*

(Bir işin olmasını Hak Teâlâ dilemişse, ona umulmadık taraflardan sebepler meydana çıkar.)

3. Hikmet

Himmat ne kadar ileri, istekler ne kadar yüksek olursa olsun, Cenab-ı Hak'ın kader surlarını yıkamaz.

*Ne kadar olsa müessir himmet
Yine sûr-ı kaderi hark edemez*

Burada geçen “himmet”ten murad, eşyada Allah'ın izniyle etkili olan nefis kuvvetidir. Bunlar evliya için keramet, sihirbazlar için istidrac olur.

Nazar değmesi de bunun gibidir. Sihir ve nazar esersiz sebeptir. Hakiki müessir ise sihir ve nazar değil, hayır ve şerrin yaratıcısı Cenab-ı Hak'tır. O halde himmet, keramet ve istidrac takdir surlarını geçemiyorsa, adi himmetin ezelde belirlenmiş kader karşısında ne önemi olabilir?

Sülûk erbabını yani Hak yoluna girmiş kimseleri, Cebriye mezhebine davet etmek değildir. Cebriye mezhebi şeriat yükümlülüklerini kaldıranların yoludur, ona doğrudur denilemez ama âriflerin vahdet makamına ulaşmalarına gayret vermesi için gerekli sayılır. Bu makam, onlara hakikatin halvet yeridir. Hakikat ortaya çıktığında şeriat hükümlerine yer kalmaz ve cebr, hayret ve iskat-ı

izafât burada irfanın kendisi olur. Burası vuslat olduğundan caizdir; ibadet artık külfet olmaktan çıkmış, zevk ve lezzetle yapılmaktadır.

Hazreti Ebu Zer Gıfarî, nefsânî şehvetlerden, şeytanî düşüncelerden kurtulmak için her şeyden elini eteğini çekmek, halktan uzak yaşamak hususunda Hazreti Resulullah'tan^(sas) izin isteyince, Efendimizden şu cevabı aldı: “*Kalem ilâhî muradları irade levhine yazdı ve kurudu, ister halka karış, ister kenara çekil.*” Yani olacak oldu, ister öyle yaşa, ister böyle.

Âriflerin sultanı Bayezid Bestâmî Hazretlerine: “Evliya zina eder mi?” diye sordular. “Allah'ın takdir ettiği ne ise o olur!” buyurdu. Bu cevap, hikmet bahçesinin turfanda burhanlarındandır.¹

*Cebr olmayıp irâde-i cüz'iyeye olsa da
Kim fi'lini muhâlif-i hükm-i kader eder*

(Gerçi cebr yoktur, cüz'i irâde vardır. Ama yine de kim kaderin hükmünün tersine bir şey yapabilir? Kimse kaderin hükmünden dışarı çıkamaz, ona aykırı bir iş işleyemez.)

4. Hikmet

Ey mürid, dünya işlerini düzene koymaya çalışma, onlar için tedbir alma külfetini bırak. Zira tedbir, ilâhî irâde ve takdire bağlıdır. Başkasının senin için yaptıklarını sen kendi üzerine alma ve nefsinle hareket etme.

*Terk edip tedbîrini ol müsterih
Emr-i gayri etme cana iltizâm*

(Tedbir almayı bırak, rahat ol. Kendine başka bir işi gerekli kılma.)

1 Gülzar-ı hikmetin nevbâve-i berâhinindedir.

Bütün yaratılmış olanlar ve bütün varlıklar, Hakk'ın varlığının karşısında bulduklarına göre, Hakk'ın takdirine karşı kulların tedbir almaya kalkmaları fuzûlî ve akla uymayan bir iş olmaz mı? Gerçekten bu, akıl sahiplerinin haline aykırı bir davranıştan başka bir şey değildir. Çünkü işleri takdir eden Cenab-ı Hak, tedbiri kendi üzerine almış, tevekkül edip işleri kendisine bırakmayı da kullara vermiş, bunu kulluk gereği saymıştır. Buna göre tedbir etmek isteyen kul, kulluk görevini bırakıp rablik hükmüyle ilâhî kazayı kaldırmaya ve ezelf kaderle çekişmeye kalkmış olur. Bu da helâk, hüsrân, uzaklık ve ayrılık sebebidir. Bu Cenab-ı Hakk'ın özel yakınlığına girmek isteyen engelleyen şeytanî bir vesvesedir. Hakk'ın zatına yönelen sâliklerin yolunu kesen nefsânî bir iştir. Çok zikirlerle, devamlı tefekkür ve murakabe ile hasta kalpten onu çıkarmak ve tevhid nurlarıyla kalbi doldurarak buna çare bulmak gerekir.

Hikmetin neticesi tamamen tedbiri bırakmak değildir. Takdir hükmünü unutturan, uzun emele matuf olan tedbiri terk etmelidir. *"Tedbir geçimin yarısıdır."* denildiğine göre geçimini sağlamak ve yaşam sebepleri olan tabiî kuvvetleri korumak ve sağlamlaştırmak için kolay bir şekilde geçim işlerinde tedbir almak hikmete ve şeriata uygundur.

Şu kadar var ki, hakikat erleri tedbirin bu derecesini de caiz görmüyorlar. Hatta Sehl bin Abdullah Tüsterî Hazretleri: *"İnsanların geçimini karartan, mutluluğunu bulandıran tedbiri bırakın."* buyurmuşlardır.

Şeyh Ebu'l-Hasan Şâzelî Hazretleri de: *"Gerçi zaruri tedbir gerekiyse de, tedbir etmemek için tedbir edin."* demiştir.

***Tedbîrini terk eyle takdîr Hüdâ'nındır
Sen yoksun o benlikler hep vehm ü gümânındır***

5. Hikmet

Ey sâlik, senin rızkını Allah Teâlâ üzerine almış ve buna kefil olmuşken, ezelde takdir edilmiş rızkın için çalışıp çabalaman ve senden istenen amel ve ibadetlerde tembellik ve gevşeklik göstermen, kalp gözünün körlüğüne delâlet eder.

*Rızk-ı mazmunda gayretle ibadette kusur
Oldu kör olduğuna dâide-i kalbin burhan*

(Kefil olunmuş rızkın için çabalamanla, ibadet etmekte kusur etmen; kalbinin kör olduğunun burhanıdır.)

Hûd suresinin 6. ayetinde belirtildiği üzere rızık, bağış ve ihsan suretiyle Cenab-ı Hakk'ın kefilliğindedir. Kulluk ve amel etmek, var olmanın gereğidir. Zira *"İnsanları ve cinleri ancak bana ibadet etsinler diye yarattım."* (Zâriyat/56) ve *"İnsana çalışmasından başka bir şey yoktur."* (Necm/39) buyrulmuştur. Virdlere, zikirlerle, ibadete ve taate devam etmek insanın yaratılış sebebidir.

Kula lazım olan Hakk'a hizmet ve kulluk etmek, Hakk'a düşen de karşılığını verip yardım etmek olduğu halde, istenen vazifeyi bırakıp gerçek âmirin işlerine karışmak, lâzım olanı bırakıp lüzumsuzla uğraşmak, basiret nurunun kaybolduğunu göstermez mi?

Basarın gözle görülenleri idrak ettiği gibi akli ve manevî işleri de idrak eden kalp gözüdür. Onun nurunun kaybolması, Rab sırlarını müşahededen ve mârifet nurlarını mükâşefeden mahrum kalmaktır. Buna sonsuza dek süren kalp körlüğü denir. Bu körlük, geçici olarak maddî halleri görmekten ibaret olan göz körlüğüne kıyas olunamaz. O yüzden Kur'an'da: *"Gerçekten gözler kör olmaz fakat asıl sinelerin içindeki kalpler kör olur."* (Hac/46) buyrulmuştur. Yani hakiki körlük, görme nimetinden mahrumluk değil, Hakk'ın isteği olan taati bırakmakla basiretin kapanmasıdır.

Hadis-i kudsîde şöyle buyrulmuştur:

"Ey kulum, bana itaat et de, senin hakkında hayırlı olan şeyi bana öğretme! Yani onu ben bilirim."

Gerçi işlerin düzeltilmesi Allah Teâlâ üzerine gerekli değildir ama her fiilinde binlerce ıslah sebebi ve hikmet olduğu da âşikârdır. Bu yüzden kulları hakkındaki her takdiri pek çok faydalar ihtiva eder. Bu yüzden ki Seyyidü'l-Enbiyâ Efendimiz^(sas) buyurmuşlardır:

“Şunlar nasıl insanlar ki, bozguncuları saygın ve şerefli sayarlar; ibadet edenleri hor görürler. Kur'an'ın arzularına uygun olan hükümleriyle amel ederler de heva ve heveslerine ters gelen hükümlerini bilmez ve görmezden gelirler. Allah'ın kitabının bir kısmına mü'min, bir kısmına kâfir olurlar. Takdir edilmiş kader, belirlenmiş ecel ve ayrılmış rızık gibi çalışmaksızın idrak olunacak işler için gayret edip çabalarlar da çalışmaya bağlı olan; karşılığı bol, makbul ve çok kârlı şeylerde çalışmayı bırakırlar.”

Hikmetin neticesi kulları geçinme sebeplerine yapışmada tembel davranmaya davet değildir. Onları Hak Teâlâ'ya ibadet etmeyi bırakıp da bütün vakitlerini geçim için harcamaktan alıkoymak, bu suretle gafleti gidermektir. Şu halde sıkıntı çekmek, Allah'ın emirlerinde kusur etmeksizin geçinme sebepleri istemek basiret körlüğüne delâlet etmez, şeriata aykırı gelmez, tarikata ters düşmez. Fakat belli olan rızıkların elde edenlerin artık Hakk'ın kullarının kapısına varmaları gerekmez. Dünya işlerinde rızık için çabalayanlar, Hakk'ın rızasını kazanmaya da çalışsalar hem rızık, hem Rezzak'ı elde ederek iki yönlü olsalar, daha fazla mutlu olmazlar mı?

Aşağıdaki kısma buna güzel bir örnektir:

Bir gün Harun Reşid cariyeleri toplayarak hazinesinden en kıymetli mücevheri almalarını emretti. Bunlar mücevherleri paylaşırken cariye'nin biri halifenin önünde durdu. Harun ona;

“Sen niçin beğendiğini almıyorsun?” diye sordu.

“Benim beğendiğim ancak zatınızdır, ben de efendimizi aldım!” diye cevap aldı.

Böylece o cariye, halifenin gönlünü kazanıp has odasına girdi ve bütün hazineyi elde etmiş oldu.

Ne çare ki şimdiki dünyayı bırakıp geleceği (ahireti) kazanmaya çalışmak kısa görüşlüler için tabiat hükmüne aykırı görülür. Bu yüzden bazı ârifler; “Cenab-ı Hak bizim için ahireti kendi üzerine alıp, bizden dünya için çalışmamızı isteseydi ne olurdu?” diye temennide bulunmaktan çekinmemişlerdir.

6. Hikmet

Ey talip, duada ısrarlı olduğun halde kabulünün gecikmesi seni umutsuzluğa düşürmesin. Çünkü Cenab-ı Hak, senin istediğin şeyi, istediğin anda kabul etmeyi vaat etmedi, senin için dilediği şeyi, kendi seçtiği zamanda kabul etmeyi vaat etti.

*Devam üzre duâ eyler iken dergâh-ı Yazdan'a
Teehhür mûcib-i ye's olmasın hiç vakt-i i'tâda*

*Fakat ber-vefk-i kâim olmaz kabûlü çünkü zâmindir
İrâde ettiği yerde murad ettiği eşyâda*

(Hak Teâlâ'ya duada devam ederken kabulünün gecikmesi, umudunu kırmasın. Çünkü kendi dilediği şeyde, dilediği şeyi vermeyi üzerine almıştır.)

Kul mutluluğu kendi iradesinde değil, Hakk'ın iradesinde aramalıdır. Çünkü Cenab-ı Hak işlerin sonunu bilir. Başta görülen hal işin sonunu ve gerçek durumunu değiştiremediği için başta kötü görülen haller, güzel ve iyi olarak ortaya çıkabildiği gibi, güzel görülen çok işlerin sonu kötü gelebilir. Bakara suresi 216. ayeti bu hikmeti gösterir: “Hoşlanmadığınız bir şey hakkınızda hayır olabildiği gibi, sevdiğiniz bir şey de hakkınızda kötü olabilir.”

Duanın kabulünün gecikmesi ümitsizlik ve usanç vermemelidir. Mademki Mü'min suresi 60. ayetinde duaya icabet edeceğini vaat etmiştir, kabul eserlerinin erken veya geç ortaya çıkmasında başka hikmet bulunduğunu düşünülmalıdır. Hekim hastanın istediği gibi

değil, hastalığın gerektirdiği şekilde tedavi eder. Cenab-ı Hak da bu hikmet şifahanesinde tabii hallerin ve nefsanî arzuların hastası olan kullarına tedavi kabilinden olan icabet eserlerini, onların istediği şeylerde değil, onların menfaatine kendi seçtiği yerde, onların dilediği vakitte değil, kendi dilediği zamanda ortaya çıkarır. Kulların acele etmesi, ilâhî takdiri çabuklaştırmaz, onların gecikmesi geciktirmez.

Ebu'l-Hasan Şazelî Hazretleri:

“Sadık mürid olan kimseler, dünya işlerinden bir işi seçmemelidir. Seçmek gerekirse seçmemeyi seçmeli, bundan da Cenab-ı Hakk’a kaçmalıdır.” buyurmuştur.

Kasas suresi 68. ayetinde: *“Rabbin dilediğini yaratır ve seçer.”* Zâriyat suresi 50. ayetinde: *“Allah’a kaçın!”* buyurulmuştur.

Yatalak olan Ebu'l Abbas Mürsî Hazretlerini ziyarete gelen bir kimse:

“Allah afiyet versin!” diye hatır sorduğunda cevap vermemiş, üç defa tekrar edince sabredemeyerek:

“Senin istediğin afiyeti ben istemem, benim afiyetim şu uğradığım haldir. Zira Habib-i Ekrem Efendimiz^(sas) Cenab-ı Hak’tan afiyet dilemişken Hayber fethinde Yahudi’nin getirdiği zehirli kuzuyu yemeleri ve zehrin seneler sonra ortaya çıkıp tesir etmesiyle vefat etmişlerdir. Yine halifeleri hazretleri de her biri afiyet istemişken bir şekilde şehid olmuşlardır. Eğer afiyet istersen, günah hastasına afiyet bağışlayan Allah’ın istediği afiyeti iste!” buyurmuşlardır.

Resul-i Ekrem^(sas):

“Bir kimse günah olan veya merhamet kesici olan bir şey için dua etmedikçe, Cenab-ı Hak onun duasına icabet eder. İstedini verir veya istediği şey kadar günahını siler ve gelecek musibetleri ondan kaldırır.” buyurmuşlardır.

Şartını yerine getirerek duaya el kaldıran her duacı mutlaka duasına icabet elde eder. Fakat istediği şey hayırlı olmazsa, kabul

edilmemesi bazen icabetin ta kendisidir veya ahirete bırakılması hikmete ve işin gereğine uygundur.

Cenab-ı Hak mahşerde huzuruna getirilen bir kula hitaben:

“Ben sana bütünü ihtiyaçlarını bana arz et, benden başkasına ihtiyaç arz etme buyurmadım mı?” diye azarladığında;

“Evet Yarabbi, ben de ihtiyaçlarımı hep zatına arz etmiştim...” diye cevap verip bazı duasının kabul edilmediğini belli etmesi üzerine Hak Teâlâ:

“Ben senin her duana icabet ettim, her istediğini verdim. Bazısının icabet eserini bugüne bırakarak senin için sakladım. Şimdi onu al, gözün aydın olsun!” buyurur.

O kulun icabet eseri olarak gözler görmedik nimetleri müşahede ettiği anda:

“Ne olaydı, dualarımın hiçbiri dünyada kabul edilmeseydi de icabet eserlerini burada görseydim!” diyerek esef edeceği hadis-i şerifte bildirilmiştir.

Şu halde icabette acele etmek hikmete uymadığı gibi, her duanın kabulünde acele edilmedikçe kabul hedefine ulaşacağı Peygamber Efendimiz^(sas) tarafından haber verilmiştir.

“Günahkârların inlemesi, âbidlerin tesbihinden daha sevgilidir.” hadisine bakarsak, dua edenin Cenab-ı Hak tarafından sevilmesi bazen kabulünü geciktiriyor. Tersine dua edene gazap edilmesi ise kabulünü çabuklaştırıyor.² Bu hususta başka birçok hadis-i şerifler vardır.

Dua şartlarına gelince, bazısı bilinemez. Bilinmeyen şart da yerine getirilmeyeceğinden duada icabet eseri görülmez. Bazısı ise şu hadis ve ayette belirtilmiştir. Hadis-i şerif:

2 Dâinin mahubiyeti bazen tehhür-i icabeti ve mağdûbiyeti ise bilakis kabulde sürati icab ediyor.

“Yediği, içtiği, giydiği ve hareketleri haram olduğu halde dua edenin duası nasıl kabul edilir?”

Neml suresi 62. ayet: *“Yoksa sıkıntıya düşen kimseye, kendine dua ettiği zaman ona icabet edip fenalığını gideren ve sizi yeryüzününün halifeleri kılan mı?”*

Buna dayanarak bazı ârifler:

“Cenab-ı Hak bir kulunun duasına icabet etmek isterse onu zora sokar.” demişlerdir.

Şiir (Arapça):

“Duaların etkisi mükemmeldir, ancak bunu dalalette olanlar kabul etmez.”

7. Hikmet

Ey sâlik, zamanı belli olsa bile vaat edilen işin olmaması, seni Hakk'ın vaadinde şüpheye düşürmesin. Çünkü bu şüphe, basiretin körelmesine ve sır nurlarının sönmesine sebep olur.

*Çıkmazsa da ger fi'le yine va'd-i Muîn
Sıdkında gümân etme ki kalbin kala pür-nûr*

(Hakk'ın vaadi gerçekleşmezse de sen doğruluğundan şüphe etme ki, kalbin hep nurlu kalsın.)

İlâhî vaat, Kur'an'da duaya icabet olunacağına bildirilmesi gibidir: *“Kullarım bana dua ettiklerinde dualarına icabet ederim.”* (Bakara/186) Şu halde her duanın kabul edilmesi, Hakk'ın vaadinden dönmemesi lâzım gelir; ancak bu icabet bazı sebep ve şartlara bağlıdır. Bu sebepler ve şartlar olmayınca vaat gerçekleşmeyebilir. Fakat bir hikmet gereği ilâhî vaadin ortaya çıkmaması, doğruluğu hususunda şüphe getirmemelidir.

İlâhî vaat, uykuda veya melek diliyle yahut ilham suretiyle de olur. Azap olunacağına dair sözün yerine gelmemesi, sırf lüt-fundan ve bağışlamasındandır. Zamanı belli edilmiş olsa bile

vadinin gerçekleşmemesi, sözünden dönmesi sayılmamalı, şüpheye düşürmemelidir. Zira işin ortaya çıkış zamanının gecikmesi de kâinat yaratıcısının ilim ve iradesine bağlı olduğundan, insan bunun hikmetini kavrayamaz. Onun için Hakk'ın vaadinde sadık olduğuna inanmalı, vadin zamanından önce yerine gelmesini ve gecikmesini hikmetine vermeli, kulluk edebini korumalıdır. Böylece itikad nuru şüpheden temiz, vicdan aynası zandan uzak olur. Her şeye ibretle bakanların basiretleri aydın, sırları parlak olur.

Peygamber Efendimizin^(sas) başından da böyle bir şey geçmiştir. Şöyle ki:

Mekke'nin fethi, Fetih suresinde müjde olduğu, bu müjde Hudeybiye'de ashaba iletildiği halde, o sene gerçekleşmedi, ertesi seneye bırakıldı. Bu gecikme ashabi çok üzmüşse de Hudeybiye anlaşmasından sonra Mekke'nin fethine kadar arka arkaya gelen fetihleri kolaylaştıracak birtakım olaylar meydana gelmiş, Efendimiz^(sas), vaat edilen bu işin binlerce hikmet taşıyan gecikmesinden dolayı zerre kadar şüphe duymamışlar, işin gerçek yüzünü bilmeyen fethiye susamış gönül sahiplerinin üzüntüsünü, daha işin başında güzel sonucu müjdeleyen öncü fetihlerle gidermeye çalışmışlardır.

*Ana sundu ezel sâkî-i kudret câm-ı irfânı
Ana tertîb olundu bezm-i dünyâ meclis-i ukbâ*

(Kudret sakîsi ezelde irfan şerbetini Peygamber Efendimize sunmuş, dünya ve ahiret işleri onun yüzü hürmetine düzenlenmiştir.)

8. Hikmet

Ey irfan talibi, sana ilâhî mârifetten bir kapı açılırsa, artık amelinin azlığına bakma. Çünkü Hak Teâlâ bu mârifet kapısını kendini sana bildirmek, sana yardım etmek ve seni feyizlendirmek için açtı. Bilmez misin ki sana bu irfanı veren, sana bu ameli yaptırın Hak Teâlâ ve ameli işleyen de